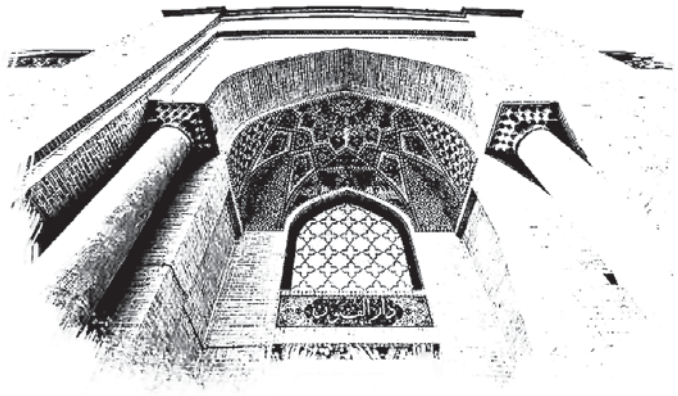


تاریخچه داروخانه‌های تهران

انتخاب و ویرایش: دکتر فریدون سیامک‌نژاد

در فرهنـگ آریایی‌ها، تریتـا (Thrita یا Serit) نخسـتین پزشک و داروسـاز ایرانی است[1] که در تاریخ نقشی بسان اسکلپیوس (Asclepius) خدای طب یونان دارد.

عـده‌ای او را همـان فریـدون، پـدر آریاییان جهان می‌دانند. بدین‌سـان این دو رشته چنان در هـم تنیده‌اند که اگرچه اتفـاق می‌افتاد که فردی منحصراً به جراحی پرداخته و دخالتی در سایر امور طبابت نکند و یا کحالی (چشم‌پزشـکی) را زمینه انحصاری کار خویش قرار دهد، سـابقه نداشت که حکیمی از دواسـازی چیزی ندانـد و عموماً اطباء در حـد بضاعت خویش با دانش داروسـازی عصر خود آشـنایی داشتند. این قرابت را در متونی چون حکایات کلیله و دمنه نیز می‌توان یافت.

در حقیقت تا محرم سال ۱۳۳۷ ق. (۱۲۹۸ ش) که زنده یاد دکتر محمدحسن لقمان‌الدوله ادهم از سوی احمدشـاه به ریاست قسمت طب دارالفنون منصوب شـد و کلاس طب به نام «مدرسه طب» خوانده شـد، اطباء در هر دو رشته طب و دواسازی توامان تبحـر می‌یافتند. در واقع، ترکیبات دارویی که عمدتاً ریشه گیاهی داشتند توسط حکیم‌باشی‌ها تجویـز می‌شـد و ترکیب آن‌ها و تحویل‌شـان به بیماران، توسط عطارها که نقش داروسازان را ایفا می‌نمودند و در عطاری‌ها به‌کار اشـتغال داشـتند، انجام می‌شـد. در دربار پادشـاهان ایرانی در کنار نام پزشـکان و حکیم‌باشی‌ها همواره اسم تعدادی

از دواسازان دربار نیز آمده است. از معروف‌ترین این داروسازان که در دربار ناصرالدین شاه قاجار خدمت می‌کرد، می‌توان به «میرزا بزرگ دواساز» اشاره نمود.

این نوع طبابت و داروسازی پس از تأسیس دارالفنون نیز ادامه داشت. به این ترتیب که در دارالفنون دانشجویان طب، پزشکی و داروسازی توأمان تحصیل می‌کردند و در گواهینامه پایان تحصیلات‌شان عبارت پزشکی و داروسازی ثبت می‌شد و در واقع، قسمتی به نام طب و داروسازی وجود داشت که دروس آن به سه بخش تقسیم می‌شدند: طب ایرانی، طب اروپایی و طبیعیات.

در فهرست نخستین معلمین دارالفنون که در سال ۱۲۶۸ ق. برابر با ۲۴ نوامبر ۱۸۵۱ میلادی یعنی دو روز پس از عزل امیرکبیر به همراه مسیو داوودخان (یان داوید) از اتریش به ایران آمدند، نام دکتر فوکتی (De. Focati) به‌عنوان معلم داروسازی و طبیعیات و دکتر پولاک (Dr. Polak) به‌عنوان معلم طب و جراحی، به چشم می‌خورد. یادآوری این نکته خالی از لطف نیست که مسیو داوودخان که مترجم اول دولت ایران محسوب می‌شد و در آغاز بنای دارالفنون جزء اعضای سفارت ایران در سن‌پطرزبورگ بود، طی فرمانی از سوی میرزا تقی‌خان مأموریت فوق‌العاده یافت تا معلمینی را از دو کشور آلمان و اتریش، برای تدریس در دارالفنون، استخدام نماید.

در کتاب «میرزا تقی‌خان امیرکبیر» تألیف زنده‌یاد عباس اقبال آشتیانی، متن فرمان امیرکبیر که در شوال ۱۲۶۶ ق. امضاء شده، چنین آمده است:

«شش نفر معلم با سررشته صاحب وقوف برای مکتب‌خانه پادشاهی که در دارالخلافه تهران بنا شده، از مملکت نمسا (اتریش) و پروسا (آلمان) تا مدت ۶ سال اجیر کنند و تا مبلغ چهار هزار تومان برای مقرری آن‌ها و برای هر یک از آن‌ها به جهت مخارج آمدن و رفتن مبلغ چهارصد تومان قرار بدهند و قرار دادی در این باب مبادله کنند».

در واقع، دکتر فوکتی که متخصص داروسازی بود، نخستین آزمایشگاه شیمی را در مدرسه دارالفنون تأسیس کرد. او شاگردانی را در این زمینه پرورش داد که از معروف‌ترین آن‌ها می‌توان به میرزا کاظم‌خان محلاتی (موسوم به میرزا کاظم شیمی) اشاره نمود. میرزا کاظم‌خان پس از اتمام قرارداد فوکتی به جای او مشغول به کار شد و تا سال ۱۳۱۳ ق. که سال فوت او است، به این شغل اشتغال داشت.

به‌علاوه، دکتر فوکتی نخستین کسی است که در ایران با همکاری دکتر پولاک با استفاده از اتر و کلروفورم اقدام به بیهوش کردن بیمارانی که باید جراحی می‌شدند، نمود.

پس از مرگ میرزا کاظم شیمی، شخصی اروپایی به نام موسیو رکبرن که از سوی دکتر تولوزان ـ پزشک مخصوص ناصرالدین شاه ـ معرفی شده بود و بعد از وی شورین (Schwerin) آلمانی و مولیون فرانسوی به‌عنوان معلم طبیعیات و داروسازی در دارالفنون به خدمت مشغول شدند. بعدها داروسازان تحصیل کرده دیگری نیز که در خارج از ایران تحصیل کرده بودند و اصلاً خارجی بودند به ایران آمدند و به داروسازی پرداختند. از معروف‌ترین این افراد می‌توان به دکتر پاپاریان (از ترکیه)، موسیو گارنیک (از ترکیه)، دکتر پطروسیان (از سوییس)

و موسیو بناطی (از اهالی نروژ) اشاره نمود.

■ نخستین داروخانه‌های تهران

نخستین داروخانه به سبک جدید توسط شورین آلمانی، معلم داروسازی دارالفنون و داروساز مخصوص ناصرالدین شاه در خیابان ناصرخسرو تأسیس شد و آغاز به کار نمود. «موسیو ایگن بناطی» کنسول افتخاری نروژ نیز در همین داروخانه مشغول به کار شد. سپس داروخانه دیگری توسط «مولیون» فرانسوی، معلم طبیعیات و داروسازی دارالفنون در زمان سلطنت مظفرالدین شاه، دایر شد.

بعدها نیز دو نفر از ارامنه ترکیه به نام‌های «پاپاریان» و «گارنیک دی‌گی‌جیان» هر کدام داروخانه‌ای در تهران افتتاح کردند. سپس داروسازان ایرانی به تقلید از استادان خود در تهران و شهرستان‌ها اقدام به تأسیس داروخانه نمودند و با افزایش جمعیت، تعداد آن‌ها نیز رو به تزاید گذاشت.

داروخانه‌هایی که قبل از سال ۱۳۰۰ ش. در تهران تأسیس شدند به قرار زیر بودند:

* داروخانه پاستور
* داروخانه شرق
* داروخانه خیریه
* داروخانه خورشید
* داروخانه جاوید
* داروخانه سیروس

داروخانه‌هایی که پس از سال ۱۳۰۰ ش. تأسیس شدند عبارت بودند از:

۱ ـ «داروخانه شبانه» که جزو مؤسسات بلدی بود و در ضلع شرقی میدان سپه قرار داشت و یک نفر داروساز شب‌ها در این داروخانه انجام وظیفه می‌کرد.

۲ ـ داروخانه سپه که دولتی بود و برای رفع احتیاجات ارتش از ۳۰ فروردین ۱۳۱۱ ش. شروع به کار کرد.

داروخانه‌های دیگر نیز به شرح زیر بودند:

۱ ـ داروخانه مریضخانه دولتی (سینای کنونی)

۲ ـ داروخانه مریضخانه بلدی (شهرداری) شماره یک

۳ ـ داروخانه بیمارستان روزبه

۴ ـ داروخانه مریضخانه بلدی شماره دو (بیمارستان فارابی)

۵ ـ داروخانه بیمارستان نسوان (زنان)

۶ ـ داروخانه نظامی واقع در خیابان چراغ برق که توسط دکتر هوشنگ نظامی از فارغ‌التحصیلان دانشکده داروسازی پاریس، تأسیس شده بود. در این داروخانه اکسیر یا شربت ادهم تهیه می‌شد که فروش زیادی داشت.

هم‌چنین از داروخانه پاستور به مدیریت موسی طوب باید یاد کرد که خمیردندان و قرص تریاک می‌ساخت.

■ نخستین داروخانه فرنگی در تهران: داروخانه شورین آلمانی

دکتر شورین داماد دکتر آلبو (Albo) بود که در قسمت طبی دارالفنون تدریس می‌کرد.

دکتر آلبو (Albo) از مردم پروس بود و در زمان ناصرالدین شاه عنوان معلمی دارالفنون را داشت. دکتر شورین که از مردم آلمان بود علاوه بر تدریس در مدرسه طب و دواسازی، موسس نخستین دواخانه دارالخلافه (تهران) در خیابان ناصریه (ناصرخسرو) بود. از بناهای معروف خیابان ناصریه که یکی از خیابان‌های خوب آن زمان بود، می‌توان به مدرسه دارالفنون، عمارت شمس‌العماره

و عمارت کامران میرزا نایب‌السلطنه اشاره نمود.

شورین دواخانه خود را در بهترین خیابان پایتخت ایران، در همسایگی خانه شاه دایر نمود و شروع به فروختن داروهای اروپایی کرد. در اوایل کار، مشتریان این داروخانه، اروپاییان مقیم تهران و اعضای سفارت‌خانه‌ها بودند. اهالی بومی خیلی کم با این مکان سروکار داشتند.

دکتر شورین در برابر همه مشکلات تاب آورد و توانست به کار خود ادامه دهد و طولی نکشید که از شهرت زیادی برخوردار شد. داروخانه او که در اواخر سلطنت ناصرالدین‌شاه قاجار تأسیس شده بود تا سال‌های پایانی سلطنت پهلوی دوم هم‌چنان فعال بود.

■ نخستین مدرسه داروسازی

«در سال ۱۳۴۱ هـ. ق. (۱۳۰۱ ش)، نخستین مدرسه داروسازی به‌عنوان شعبه مدرسه طب تأسیس شد و این در حالی بود که ۶۹ سال از تأسیس دارالفنون می‌گذشت و تنها استاد درس این مدرسه، دکتر پاپاریان، از اهالی ترکیه بود. طبق پیشنهاد دکتر پاپاریان برای ورود به این صنف موافقت اداره کل صحیه و سندیکای داروسازان اجباری گردید.

در سال ۱۳۰۳ شمسی، شعبه مدرسه طب و داروسازی به محل آموزش و پرورش در نزدیک بهارستان منتقل شد و در سال ۱۳۰۵ ش. دوره مدرسه داروسازی سه سال و شرط ورود به آن، مدرک سه ساله متوسطه بود. در سال ۱۳۰۹ ش. دوره داروسازی به پنج سال افزایش یافت و در سال ۱۳۱۳ ش. با تأسیس دانشگاه تهران، شرط ورود به رشته داروسازی، داشتن دیپلم کامل متوسطه و دوره دکترای داروسازی، سه سال پس از دیپلم شد. در سال ۱۳۱۸ ش. دوره تحصیل از سه سال به چهار سال افزایش یافت و در سال ۱۳۲۲ ش. دوره تحصیل داروسازی پنج سال شد، هرچند این کار عملاً در سال ۱۳۳۰ ش. به اجرا در آمد و سرانجام دانشجویان دوره شش ساله داروسازی در سال ۱۳۵۳ ش. فارغ‌التحصیل شدند».[۲]

زیرنویس

۱. افشار، ا. روبرت رویمر هـ. سخنواره، پیشینه پزشکی در ایران (به قلم: چراغعلی اعظمی سنگسری)، چاپ اول. تهران: انتشارات توس؛ ۱۳۷۶؛ ۴۷۶ ـ ۴۷۵.

۲. سرمدی م‌ت. پژوهشی در تاریخ پزشکی و درمان جهان از آغاز تا عصر حاضر (جلد دوم)، چاپ اول. تهران: انتشارات سرمدی؛ ۱۳۷۸: ۵۶۸ ـ ۵۶۷.